

נושא במוקד

קליטת עולי אתיופיה בהיבט לשוני, חברתי וחינוכי

הוראת עברית למועמדים – לעלייה במתחם בגונדר, אתיופיה

ראיון עם נגוסה אלמו

המתחם בגונדר שבאתיופיה הופעל במשך שנים בידי ארגונים כגון ה'ג'וינט' ו'נאקוג'. בעקבות החלטת ממשלת ישראל מנובמבר 2010 להעלות ארצה את בני הפלאשמורה הזכאים, נעשתה הסוכנות היהודית אחראית על המתחם (שהיא מכנה אותו מרכז קהילתי), והיא מפעילה בו בית כנסת, מרכז קהילתי ומרכז הזנה לנשים מיניקות ולילדים. היא גם מפעילה בית ספר, הנמצא במקום נפרד. הסוכנות פנתה לאגף לחינוך מבוגרים וביקשה שיסייע בהכנת הממתינים לעלייה בחודשים הסמוכים לעלייתם בהוראת יהדות לקראת גיור ובלמוד עברית.

שלושה מורים ליהדות, המלמדים באגף לחינוך מבוגרים, הגיעו השנה לאתיופיה בסבבים שמשכם שלושה חודשים, ובתום השנה הראשונה לפעילות זו יבחן המשכה. הממתינים לעלייה לומדים 200 שעות יהדות לקראת גיור. הנשים לומדות בבוקר, והגברים – אחר הצהריים, והם מתחלפים בשמירה על הילדים.

בהוראת עברית ראשונית למבוגרים, בהיקף 100 שעות, עסק עד כה רק מורה אחד מטעם האגף לחינוך מבוגרים, נגוסה אלמו, שהראיון עמו מובא להלן. עתה נעשה מאמץ שמורים מתנדבים, מקומיים או שליחים מהארץ או בני זוג של עובדי הסוכנות במתחם, ילמדו גם הם עברית ראשונית את המבוגרים. יצוין שהמורים המקומיים מלמדים את ילדי בית הספר שבמתחם.

עובדי הסוכנות היהודית, נציגים של צוותי מרכזי הקליטה בארץ, מגיעים למתחם, מתאמים ציפיות עם הזכאים הממתינים לעלייה, מביאים בפניהם מידע ראשוני על הארץ ומשוחחים על ההסתגלות הראשונית. הממתינים במקום משתוקקים לעלות ארצה, צמאים למידע ולהסברים ושמים ללמוד בתקופת ההמתנה.¹

קצת על המרואיין

– ספר קצת על עצמך: מנין העברית היפה שלך?
– שמי נגוסה אלמו. משמעות השם נְגוּסָה: מלְכִי, המלך שלי. עליתי לארץ בשנת 1998, בגיל 21. באתיופיה למדתי עד כיתה ו"א, למדתי גם עברית בבית הספר 'ביתא ישראל' במחנה המתנה באדיס אבבה. כאן למדתי באולפן 'נעמת' בחיפה, המיועד לעולים משכילים, אקדמאים. אני נחשבת לבעל מקצוע של מורה, כי באתיופיה הייתי עוזר למורים (ממלא מקום). היו בכיתה שני עולים מאתיופיה, וכל השאר עולים מרוסיה, צרפת ועוד ממספר מדינות, שעכשיו עובדים כרופאים, מהנדסים. ההרגשה בכיתה הייתה בסך הכול טובה, וזאת הייתה תקופה חשובה בחיי. אחר כך למדתי קדם-מכינה בבית הספר 'לאו בק' בחיפה, ויותר מאוחר שנה אחת בחוג לחינוך באוניברסיטת חיפה. מאז שנת 2001 אני מורה באולפן לעולים מאתיופיה.

1 הפתיח נכתב בידי ד"ר שרה רובינשטיין.

– מה הביא אותך לאחרונה לגונדר?

– אני מלמד בשנים האחרונות באולפנים לעולי אתיופיה בארץ. לאחרונה, בחודשים אוגוסט-ספטמבר הייתי בגונדר, בשליחות האגף לחינוך מבוגרים, בתיאום עם הסוכנות היהודית, על מנת ללמד עברית מועמדי עלייה לישראל.

– מדוע מחנה המועמדים לעלייה עבר מהבירה אדיס אבבה לגונדר?

– המחנה בגונדר היה קיים כבר במקביל למחנה באתיופיה. גונדר נמצאת בחלק הצפוני של אתיופיה, 747 ק"מ מהבירה אדיס אבבה. כיום יש כביש טוב שסללו בין שתי הערים, ואפשר להגיע מאדיס לגונדר ביום אחד, ב-12-14 שעות. בעבר היו זקוקים ליומיים-שלושה ימים כדי לעשות את המסע הזה. הסיבה לכך שה'מחנה', או מה שקוראים היום 'מרכז הקהילתי', של המועמדים לעלייה המעוניינים לבוא לארץ עבר כולו מאדיס אבבה לגונדר קשורה בסגירת המחנה באדיס אבבה, שארגון נאקוג' (NACOEJ-North America Conference Organization for Ethiopian Jewry) – ארגון צפון אמריקה למען יהודי אתיופיה) הקים. לפני שלוש שנים התחילו להישמע טענות של הממתינים לעלייה נגד הארגון, שאנשיו מקבלים תקציבים ותרומות ולוקחים את הכסף לעצמם במקום להשקיע ברווחה ובעזרה לאנשים במחנה. ואז עבר המחנה לגונדר והתחיל 'להתפתח' שם ולגדול.

כמה אנשים נמצאים היום במחנה בגונדר? קשה לומר. כל גורם – משרד הפנים, משרד הקליטה, נאקוג' וכו' אומר מספר אחר. רוב השוהים במחנה באים מהאזור של גונדר. האזור הזה גם יותר נוח לסוכנות היהודית. אדיס אבבה היא עיר גדולה מאוד, וזה יוצר בעיה לעולים, שרובם באים מכפרים. בגונדר קל יותר לממתינים לעלייה למצוא עבודה זמנית.

אופיו והתנהלותו של ה'מחנה'

– חוץ ממך, פעלו או פועלים במתחם מורים נוספים?

– יש שם באופן קבוע שלושה מורים ליהדות שבאים מישראל. הם באים לתקופה של עד שלושה חודשים. יש שם בית ספר ויש מרכז קהילתי. בבית הספר מלמדים מורים מקומיים, חלקם מבני העדה שממתינים לאישורי עלייה. במרכז הקהילתי לומדים גברים ונשים מעל גיל 18, ולומדים שם יהדות ועברית, חוץ מ-3-4 שעות של תפילה. את רוב התפילה אומרים באמהרית. יש סידור שתורגם לאמהרית, וחלק מהברכות קוראים בעברית. ישנם מספר חזנים אתיופים שיודעים קרוא וכתוב בעברית. השיעורים מתקיימים הן בבוקר והן אחר הצהרים. בבוקר לומדת קבוצת נשים, וקבוצת גברים לומדת בשעות הערב. אותו מורה מלמד את שתי הקבוצות, כך שהוא עסוק בהוראה בסביבות 7 שעות כל יום. במרכז הקהילתי יש גם ספרייה ו'מרכז אכילה', שבו ניתן אוכל לילדים של זכאי העלייה (עד גיל 5). התנאים במקום די בסיסיים.

– מה התעסוקה של האנשים בתקופת ההמתנה, מלבד לימוד עברית ותפילה?

– שיהיה ברור: לא כל האנשים שקשורים למחנה לומדים עברית. אלה שמקבלים לימודי עברית הם אלה שכבר נקבעו כזכאי עלייה. וגם לא כל הזכאים מוזמנים ללמוד: בכל פעם מזמינים 250 גברים ונשים. הם לומדים שלושה חודשים, וכשהם מסיימים מזמינים מחזור חדש של 250 אנשים. אלה שלומדים מקבלים מן הסוכנות דמי קיום. אלה שלא לומדים, עובדים בעבודות מזדמנות שונות, קשות, 'שחורות'. להתפלל באים כולם, או לפחות רשאים לבוא – גם אלה שאינם מוגדרים זכאי עלייה.

– מה האפיונים של האנשים במחנה? האם מדובר באנאלפביתים או בבעלי השכלה מסוימת? הם בעלי כישורי עבודה כלשהם?

– כמעט כולם יוצאי כפרים, אנאלפביתים. 90 אחוז אינם יודעים קרוא וכתוב. מתוך ה-10 אחוז הנותרים מחצית הם אנשים שלמדו בכוחות עצמם והמחצית השנייה הם אנשים שסיימו 12 שנות לימוד. דווקא

לאנאלפביתים, אלו שהכירו רק חיים כפריים, השהות בגונדר כמה שנים היא חיובית בסופו של דבר. זה עוזר להם להכיר חיים עירוניים, שקצת דומים יותר לחיים בישראל. למעשה, האנשים האלה מתקיימים בעיקר מהכסף שהמשפחה שלהם שולחת מישראל. כשעולה מגיע ארצה, הדבר הראשון שהוא עושה זה לשלוח כסף, חלק מקצבת הקיום שהוא מקבל בארץ, לקרובים שלו באתיופיה. גם בתקופת הלימודים באולפן, יש שמחפשים עבודה במקום ללמוד, כדי שיוכלו לשלוח כסף לקרובים באתיופיה.

– מהם תנאי המגורים של המעוניינים בעלייה?

– צריך להבין: האנשים לא גרים במרכז הקהילתי. הם גרים ברחבי העיר, בדירות שכורות, ובבוקר הם מגיעים למרכז הקהילתי. המרכז הקהילתי נועד רק לתפילה וללימוד יהדות ועברית. נכון שיש רבים, אלה שמוגדרים זכאים, שכמעט 'חיים' במרכז רוב היום, למעלה מ-12 שעות, מ-6 בבוקר עד 6.30 בערב. הבתים שהם שוכרים נמצאים מסביב למרכז הקהילתי.

– מה, בסופו של דבר, קצב העלייה מהמחנה הזה? אם יעלו מתוכו כל שנה 2,500 בני אדם, לפי החלטת הממשלה להעלות בסביבות 200 עולים בחודש מאתיופיה, הוא אמור להתרוקן בתוך כמה שנים...

– ההחלטה על העלאת 200 איש בחודש התקבלה בממשלה רק לפני שמונה חודשים. לפני זה הייתה תקופה ארוכה שלא העלו בכלל אנשים משם או שהעלייה התעכבה. ביצוע ההחלטה אמור להתמשך זמן ארוך, בסופו של דבר, משום שישנה המלצה של ועדת העלייה והקליטה להוריד את מספר העולים מ-200 ל-110 בחודש.

– מה קורה לאנשים שנשארים זמן רב כל כך במחנה הזה?

– לפני מספר שבועות הגיעו לשם חברי הכנסת שלמה מולא, אורי אריאל ואדם שהוא פעיל למען עלייתם של בני הפלאשמורה – אברהם נגוסה. הם נשאלו הרבה שאלות קשות על יד אנשים שנמצאים במחנה ואינם זכאים. אנשים טוענים כנגד הזמן הממושך שעליהם להמתין עד עלייתם ארצה, וכדומה. יש כעס גדול מצד הלא-זכאים (הקריטריון לזכאות היא יהודיות לפי ההלכה, כלומר רק אדם שהוא בן לאם יהודייה זכאי לעלות).

לימודי עברית במחנה - תנאים, דידיקטיקה ותוכן

– תאר לנו איך פועלות כיתות הלימוד שעבדת בהן.

– תנאי הלימודים די קשים לתלמידים. בין 6 ל-11.30 הם ב'פעילות' של תפילה ולימודים, ללא אוכל ושתייה. רק ילדים עד גיל 6 מקבלים אוכל. כלומר, יש 5-6 שעות של פעילות ב'מסגרת', ללא הפסקה. צריך לקחת בחשבון שיש בין התלמידים לא מעט אמהות שמיניקות, ולהן המסגרת הזאת בעייתית במיוחד. אחרי הצהריים הכיתות מיועדות לגברים. בכל כיתה, גם בבוקר וגם אחר הצהריים, 40 תלמידים, לעתים גם 43 תלמידים. זאת הסיבה ששמתי בהוראה שלי דגש על דיבור, כי אם ההוראה מבוססת כמעט רק על דיבור, אפשר במהלך 45 דקות להקשיב לכל תלמיד כמה דקות (בהנחה שעובדים בקבוצות או בזוגות). כתיבה וקריאה רק יגרמו לבזבז זמן בהקשר כזה. אפשר להזמין בהתחלה את התלמידים הטובים יותר – 4-5 – לתת הדגמה בפני הכיתה ואחר כך לקרוא לקבוצה של פחות טובים. אחר כך אפשר להפעיל בזוגות, כדי שיתרגלו דיאלוג פשוט: איפה אתה גר? – אני גר בגונדר וכו'.

– כשאתה משווה את העבודה שלך באולפן בישראל לעבודה שם, מה היתרונות והחסרונות?

– יש תופעה מעניינת: במידה מסוימת, קל יותר ללמד דיבור שם מאשר כאן. זה נשמע אולי מוזר, אבל מבחינת המועמדים לעלייה, זה שבא אדם מישראל ומלמד אותם – כל כך מפעים ומפעיל אותם, הם כל כך נלהבים שזה גורם להם לקלוט במהירות. ההתלהבות והמוטיבציה גדולות מאוד, יותר מאשר בכיתות

בישראל. יש יותר הקשבה ו'כבוד'. אין הרגשה שהתלמידים מתעייפים. כשאנשים מגיעים לישראל והם מרגישים שכביכול הגשימו כל מה שהם חלמו עליו, זה קצת מפחית את ההתלהבות שלהם ללמוד עברית.

יתרון נוסף שיש להוראה שם: אין 'הפרעות' לשיעור – לא נכנסים עם כל מיני הודעות, מנהל המרכז לא מתערב, לא שולחים את התלמידים לקבל זריקות, חיסונים וכו'. הלימודים – 45 דקות – הם 'נטו'. אם מכפילים את זה בחמישה ימים בשבוע, חודשיים בשבוע, זה מאפשר לעשות משהו ולהתקדם.

– אתה בכל זאת מלמד קצת אותיות?

– אני מלמד את כללי הכתיבה. כלומר, אני מלמד אותם שעברית כותבים מימין לשמאל ומדגים כמה אותיות. אני אומר להם שיש אותיות דפוס ואותיות כתב, וליותר מזה בעצם לא נכנס. אני לא מלמד את כל אותיות האל"ף-בי"ת, בגלל חוסר זמן. עדיף שילמדו את המשפטים הבסיסיים. באולפן בארץ, שנמשך עשרה חודשים, הם יוכלו ללמוד כתיבה. אני צריך בכל זאת לציין שאני מלמד שם כל אחד לכתוב את שמו הפרטי ואת שם משפחתו, משום שהוא יזדקק לזה מיד במגע עם הרשויות. מבחינה פסיכולוגית, אפשר לומר שברגע שהם יודעים לכתוב את שמם הם מפסיקים להיות 'אנאלפביתים'.

– לדעתך, היה כדאי לשלוח מורים לעברית נוספים לשם?

– המועמדים לעלייה לומדים כל יום שלוש שעות יהדות. לדעתי, אפשר היה ללמד שעה-שעתיים יהדות ולתת שעה נוספת ללימודי עברית. אחרי שאני עזבתי, לא נשאר שם שום אדם שמלמד עברית. כשלימדתי כל כך התלהבתי, כי ידעתי עד כמה כל מילה וכל משפט שהתלמידים יקלטו יעזרו להם בחיים בארץ. והלא בלי יכולת לדבר הקיום בישראל יהיה בשבילם קשה ביותר או בלתי אפשרי. כשהם יגיעו לשדה התעופה, השאלה הראשונה שישאלו אותם היא: מה שמך? מי שיכול לענות על כך, מרגיש כבר הרגשה טובה, כאילו הגיע כבר לארץ 'מופְּרֵת'.

– תוכל לפרט קצת יותר מה בחרת ללמוד, על מה התבססת?

– בשיעור הראשון הסברתי את חשיבות לימוד העברית באולפנים, מה זה אולפן וכמה הוא נמשך. בחודשים ומחצה שהייתי שם לימדתי על פי תוכנית הלימודים של משרד החינוך. רוב השיעורים הועברו בשפה העברית בתרגום לאמהרית לפי הצורך. כאמור, התמקדתי במיומנויות של דיבור. לימדתי מילים בסיסיות ומשפטים שימושיים שהעולה זקוק להם בתחילת דרכו. שיעורי העברית התנהלו בתיאום עם המורים ליהדות. (ראו נספח בהמשך).

– איך היית מסכם לעצמך מה שעשית ובמה הצלחת במיוחד שם?

– השיעורים התנהלו באווירה נינוחה. על פני התלמידים היה חיוך, והרגשתי שללימודים יש חשיבות רבה בשבילם. היה לי סיפוק רב מהוראת העברית באתיופיה, למרות הקשיים והגעגועים למשפחה. המוטיבציה של התלמידים והשמחה שראיתי על פניהם כשלמדו מילה חדשה גרמו לי אושר. מהשיחות שהיו לי איתם הבנתי עד כמה הם מכירים בחשיבות לימוד העברית. מתוך ההיכרות שלי עם ההלם שהעולים חווים בהגיעם לארץ, אני משוכנע שההכנה באתיופיה עוזרת להם מאוד בשלב הראשון של קליטתם בארץ.

נספח - חומר הלימודים

שמי _____ -

שם משפחה _____ -

מצב משפחתי בכל הגופים ביחיד, אני, אתה, את, היא הוא

2. אני רווק/ה/נשוי/נשואה/אלמן/ה

איפה את/ה גר/ה?

אתה גר ב _____

את גרה ב _____

הוא גר ב _____

היא גרה ב _____

בן כמה אתה?

אני בן _____

בת כמה את?

אני בת _____

בן כמה הוא?

הוא בן _____

בת כמה היא?

היא בת _____

יש ל _____

יש לי, יש לך, יש לו, יש לה

כמה ילדים יש לך?

יש לי _____ ילדים.

כמה ילדים יש לו?

יש לו _____ ילדים.

כמה ילדים יש לה?

יש לה _____ ילדים.

איך אתה מרגיש/ה?

אני מרגיש /ה טוב/ לא טוב

מה כואב לך?

כואב לי/כואבת לי

מה כואב לה ?

כואב לה _____ -

מה כואב לו?

כואב לו _____

זמנים - דקה, שעה, יום

ימות השבוע - ראשון עד שבת, אתמול, היום

פעלים מודליים (בעיקר 'צריך'):

אני צריך/ה ללמוד עברית

אתה צריך לקנות _____

היא צריכה לשתות, מים, קפה

הוא צריך ללכת לגן, לבית ספר, למעון

מלבד זאת הקניית 'ידע עולם' באמהרית, לפי הפירוט שלהלן:
תעודת זהות: פרטים שרשומים בתעודה זהות - מספר תעודה זהות, תאריך לידה, שנת לידה, שם משפחה וכו'.

לוחות השנה: הלוח האתיופיה, הלוח הכללי, הלוח העברי.
מושגים (בעברית): תאריך, יום, שנה.
המשפחה בישראל לעומת המשפחה באתיופיה: משפחה מורכבת לעומת משפחה מצומצמת, התערבות של ההורים בחיי ילדיהם - מה נתפס כמותר ואסור בישראל ובאתיופיה.
חלקי הגוף: יד/ידיים גב, בטן, אוזן/אוזניים, עיניים וכו'

מבנה השיעור היומי: הקניה של הפועל או משפט שתוכנן לאותו יום, חזרה על החומר שוב ושוב תרגול בזוגות. התלמידים הטובים הדגימו את השאלות ותשובות שנלמדו בכיתה ואחריהם התלמידים הפחות טובים, ולסיום סיכום הנלמד באותו יום. למחרת חזרה על החומר שנלמד ביום הקודם ואחר כך קישור לחומר חדש.